

Folktandvården

Centrum för äldretandvård 2020

FOLKTANDVÅRDEN

folktandvarden.se/vgregion

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	3
2 Sammanfattning av 2020	3
3 Övergripande uppdrag och organisation.....	4
4 Verksamhet under året.....	5
4.1 Löpande verksamhet	5
4.2 Utbildning	6
4.3 Konferenser.....	6
4.4 Informationsmaterial	6
4.5 Samverkan	7
4.6 Forskning och utveckling	7
4.7 Publikationer	9

1 Inledning

Under 2020 har Centrum för äldretandvård (CÄT) genomfört sitt uppdrag och fungerat som en regional resurs för att främja en god utveckling av äldres munhälsa.

Arbetet, som fortlöpt enligt fastställd verksamhetsplan, redovisas i denna årsrapport av CÄTs verksamhet för 2020.

I dokumentet beskrivs CÄTs arbete: övergripande uppdrag och organisation, löpande verksamhet, utbildningsinsatser, konferensdeltagande och anordnande, framtaget informationsmaterial, erbjudande om insatser till vårdcentraler och allmäntandvårdskliniker. Här beskrivs också pågående forskning och utvecklingsprojekt tillsammans med de publikationer som tagits fram under året.

Göteborg 2021-01-21

Eva-Karin Bergström

Enhetschef

Gunnar Henning

Tandläkare, strateg

2 Sammanfattning av 2020

Den planerade tandvården för personer 70 år och äldre har, under större delen av 2020, kraftigt påverkats av den pågående Covid-19-pandemin och under våren kunde endast tandvård vid akuta besvär erbjudas målgruppen. Socialstyrelsen och Försäkringskassan rapporterar att personer 70 år och äldre till och med sommaren 2020 mer än halverat sin besöksfrekvens jämfört med 2019.

Under hösten har många vårdgivare, med lokala anpassningar så att vården kan organiseras på ett patientsäkert sätt, återupptagit den planerade vården och under november månad har personer 70 år och äldre åter kommit upp i samma andel av besökarna i tandvården som 2019.

Den pågående pandemin har naturligtvis även påverkat möjligheterna att bedriva de folkhälsainsatser som under tidigare år genomförts. Under verksamhetsåret 2020 har möjligheten att genomföra konferenser och utbildningar under pågående pandemi klart påverkats, trots en omställning till digitala mötesformer. Mycket planerad verksamhet har avbokats, ombokats och skjutits fram.

Under 2020 har som särskilt fokus i verksamheten inom Centrum för äldretandvård varit:

- Att samla, sprida, utveckla och skapa ny kunskap kring äldres munhälsa och tandvård
 - Kartlägga och analysera jämlik munhälsa och jämlik tandvård
 - Driva, stötta och utveckla projektet Tandhygienist inom kommunal verksamhet (TAIK)
 - Driva, utvärdera och rapportera CÄT-projekt och beforska området äldres munhälsa (bland annat Senior Alert och ROAG)
 - Utveckla och följa upp stödjande processer, framförallt mobil tandvård, munvårdskort i samband med uppsökande munhälsobedömning och ej avhörda äldre (EAÄ)
 - Kartlägga behov av samverkan och dialog med privata vårdgivare inom tandvården
- Sprida information till externa och interna nätverk
 - Kommunicera kunskap, strategier och gemensamma budskap kring äldres munhälsa och tandvård
 - Identifiera CÄT-nätverkets fokusområde och öka dess geografiska täckning genom

- att rekrytera nya personer till nätverket
- Stöd till Folktandvårdens personal kring äldre och äldres munhälsa och tandvård
 - Konsultativt uppdrag för planering av vården för patienter 70 år eller äldre under pågående Covid-19-pandemi
 - Implementera hjälpmedelsrapporten som syftar till att kartlägga tillgängligheten på FTVs kliniker

3 Övergripande uppdrag och organisation

Den pågående demografiska förändringen betyder att antalet personer, särskilt i åldersgruppen 75 år och äldre, stiger kraftigt. I Västra Götaland återfinns en särskilt stor andel äldre främst i landsortskommuner i Dalsland samt längs Bohuslans kust. Antalet kvarvarande tänder per person, för åldersgruppen 80 år, har under den senaste 25-årsperioden ökat med 35 %, och Sverige är därmed det enda landet där personer vid 80 års ålder uppfyller WHO:s målsättning för år 2000 att som medeltal ha 20 egna kvarvarande tänder. De äldre blir alltså fler och äldre och har i högre utsträckning kvar sina tänder. Denna positiva hälsoutveckling är samtidigt en stor utmaning för svensk tandvård och vård och omsorg framöver. Hälsöfrämjande och bevarande strategier behöver formuleras, implementeras och utvärderas. Särskilt gäller det under den sköra perioden, det vill säga när personen övergår från oberoende till beroende, då risken ökar för ohälsa samtidigt som många då förlorar sin tidigare regelbundna och varaktiga kontakt med tandvården.

Centrum för äldretandvård har följande huvuduppdrag att:

- Utveckla och driva tandvårdens hälsöfrämjande och förebyggande arbete med fokus på äldre
- Samla, förvalta och utveckla kompetens inom munhälsofrågor för äldre

Verksamheten kan indelas i följande profilområden:

- Kunskapsutveckling
- Kommunikation
- Kunskapsstöd

Inom dessa tre områden arbetar CÄT med att ta vara på befintlig kunskap, sprida kunskap och utveckla ny kunskap. Konkreta uttryck för detta är att CÄT initierar, utarbetar och driver kartläggningar, verksamhetsutveckling, projektutveckling, vårdutveckling, forskning och FoU-projekt. Andra verksamhetsområden är föreläsningar, utbildning, nyhetsbrev, opinionsbildning, konceptutveckling, verksamhetsstöd, rapportserie, utveckling av bildstöd och dietistverksamhet.

Målgrupp är den äldre befolkningen i Västra Götaland och de sammanhang som påverkar de äldre personernas hälsorelaterade livssituation med inriktning på brukare, organisationer, närstående liksom personal inom tandvård, vård- och omsorg.

CÄTs uppdrag och verksamhetsuppföljning 2020 i sammanfattning

Vårdöverenskommelse 2020 – Beskrivning av uppdraget för samtliga hälso- och sjukvårdsnämnder:

Mot bakgrund av den demografiska utvecklingen och ett förändrat vårdpanorama med ofta rikligt restaurerade bätt ska Folktandvården utveckla sitt omhändertagande med särskild inriktning på den ökande andelen sköra och beroende individer inom den äldre befolkningen. Vid Centrum för äldretandvård ska detta ske genom att nya vårdprogram/hälsoprogram för att de äldre inte ska få försämrad oral hälsa och livskvalitet tas fram, orsaken till att äldre sköra individer förlorar sin

tandvårdskontakt ska identifieras, metoder för att säkra bibehållen tandvårdskontakt hos äldre utvecklas samt att de lokala nätverken i hela regionen vidareutvecklas. Folktandvårdens kompetenscentrum ska vara en resurs för att möta de ovan beskrivna bristerna för såväl privat som offentlig verksamhet.

I vårdöverenskommelsens uppdrag för samtliga hälso- och sjukvårdsnämnder beskrivs Folktandvårdens folkhälsoarbete:

Folktandvården ska vara en aktiv aktör på befintliga hälsofrämjande arenor och satsa på att utveckla sitt folkhälsoarbete och sin samverkan.

Fokus ska vara på hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande insatser utifrån vetenskap och beprövad erfarenhet.

Folkhälsoarbetet struktureras utifrån principen "proportionell universalism", det vill säga att insatser riktas till alla, men speciellt utsatta grupper får extra stöd. Bland de prioriterade grupper som identifierats finns bland annat äldre.

I vårdöverenskommelsen beskrivs för omställning av hälso- och sjukvården, för möjlighet att bygga ut den nära vården, ett särskilt fokus på:

...införandet av flera mobila team och öka takten med införande av digitala vårdtjänster...

I vårdöverenskommelsens plan för uppföljning av Folktandvårdens uppdrag beskrivs för Centrum för äldretandvård följande indikatorer/ uppföljningskälla/ mål i beställarbokslutet:

Folktandvården redogör för CÄTs arbete som är riktat till privat verksamhet.

Folktandvården redogör utbildningsinsatser som CÄT har genomfört.

Folktandvården sammanfattar arbetet som utförts av CÄT under året

CÄTs organisation

CÄT är ett regionalt kompetenscentrum som är organisatoriskt placerad till Folktandvården Västra Götaland som en del inom Folktandvårdens Hälsoodonologiska enhet. CÄTs organisation består av en ledningsgrupp samt ett nätverk bestående av ca 10-15 erfarna tandsköterskor, tandhygienister och tandläkare. Var och en av de senare avsätter ca 10-15 dagar per år för att arbeta inom CÄT.

4 Verksamhet under året

4.1 Löpande verksamhet

Bland den fortlöpande verksamheten vid CÄT kan som exempel beskrivas:

- Omvärldsbevakning, dialog och kunskapsutbyte med aktörer på lokal, regional och nationell nivå
- Samverkan och erfarenhetsutbyte med landets regionala kompetenscentra för äldretandvård, bland annat Akademiskt Centrum för Äldretandvård (ACT)
- Sprida information till Hälso- och sjukvård, kommuner i VG, akademien, äldrecentra i landet
- Extern kommunikation och marknadsföring

- Informationsinsatser om god munhälsa, munvård och vikten av bibehållen tandvårdskontakt, tandvårdsstöd, uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård har genomförts vid olika tillfällen till Pensionärsorganisationer, Brukarorganisationer, Patientföreningar, m.fl. genom dessa insatser från CÄTs nätverk och ledningsgrupp. Verksamheten har under 2020 begränsats av pågående pandemi.
- Introduktionsutbildning kring äldretandvård till nyanställd tandvårdspersonal samt till nya klinikchefer och klinikkoordinatorer
- Temagrupperna Vårdsamverkan inom sjukvård, kommun och tandvård, och medverkan i Temagrupperna äldre och psykiatri

4.2 Utbildning

Att bedriva utbildning inom ämnesområdet äldretandvård är en högt prioriterad verksamhet inom CÄT. Som exempel på genomförda utbildningar under 2020 märks:

- CÄT-nätverkets fördjupningsutbildning inom områden som bland annat retorik och presentationsteknik
- Grundutbildning i Äldretandvård på tandläkarprogrammet vid GU
- Munhälsoutbildning till undersköterskor i grundutbildning och påbyggnadsutbildning i ämnesområde demensvård
- Senior alert/ROAG-utbildningar till vårdpersonal inom regionen och inom kommunal hälso- och sjukvård
- Föreläsningar för sjukvårdspersonal (GU, Högskolor och AT-läkarutbildning)
- ST-utbildning i Geriatrik (SÖ, specialistövergripande kurs)
- PLUS-programmets avsnitt om Etik, Kommunikation och Bemötande

4.2.1 Andra verksamheter inom CÄTs nätverk genomförda under året

- Initierat analys av jämlik tandhälsa och tandvård
- Kartläggning av organisationer som berör seniorer och genomförda aktiviteter
- Privata vårdgivare inom tandvården – sökt samverkansvägar
- Arbetat i arbetsgrupper t ex vid framtagande, revidering, uppdatering av informationsmaterial, broschyrer, och utbildningspresentationer
- Kallelse med bildstöd för att öka tillgänglighet till tandvård – utvecklat och planerat inför införande av pilotprojekt

4.3 Konferenser

- Nationellt nätverk äldretandvård – deltagit vid årliga konferenser genomförda av ACT (Akademiskt Centrum för Äldretandvård)
- CÄTs nätverks interna konferenser
- Odontologisk riksstämma i Stockholm

4.4 Informationsmaterial

- Informationsmaterial uppdaterade och utvecklade för målgrupper som personal inom vård-

och omsorg, tandvård samt seniorer och närstående m fl

- Presentationer och utbildningsstöd framtagits inom ämnesområdet äldres munhälsa och tandvård tillgängliga för CÄTs nätverk, uppsökande verksamhet, tandvårdskliniker m fl
- Nyhetsbrev publicerats och distribuerats till pensionärsorganisationer, patientföreningar, vård- och omsorgspersonal m.fl. och når runt 8 000 mottagare
- TAIK-projektet har, i samråd med CÄT, Göteborgs universitet och kommunerna till exempel tagit fram ett munvårdsmaterial särskilt med avseende på pågående corona-pandemi

4.5 Samverkan

- Folktandvården Sveriges nationella Nätverk för äldretandvårdsfrågor och i Nätverket för nationella kunskapscenter för äldretandvård i regionerna – medverka i nationell samverkan mellan äldrecentrum i Sverige för erfarenhetsutbyte i strategiska frågor och som referens- och sakkunnigstöd för myndigheter
- Centrum för äldretandvård, Västra Götaland och Akademiskt Centrum för Äldretandvård, Region Stockholm och Karolinska Institutet – fördjupad samverkan och dokumenterad avsiktsförklaring
- Västerlänkarna 70 +, Göteborg – initierad dialog framflyttad till 2021
- Temagrupperna Äldre och Psykiatri inom Vårdsamverkan – medverkand
- Kompetenscentra vid Akademiskt Centrum för Äldretandvård, Region Uppsala, Socialstyrelsen för utvecklad Epidemiologisk analys och underlag för verksamhetsplanering

4.6 Forskning och utveckling

Den forskning och utveckling som sker vid CÄT skall ske med inriktning på området: Bättre munhälsa hos äldre - livskvalitet, prevention och odontologiskt omhändertagande.

- Kvalitetsregistret Senior Alerts forskningsgrupp – deltagit
- Samarbete med forskningsgrupp i Norge – Populationsundersökning 70+, ROAG - påbörjat
- Prioriteringsgruppen för tandvårdens nya nationella riktlinjerna för tandvård - deltagit
- OHAI (Oral Hygien Ability Index), avhandlingsprojektet för utveckling av ett index för att bedöma förmåga till att sköta egenvård avseende munhygien hos äldre - handledarskap av. Genomförts i begränsad omfattning under pågående pandemi
- Riskbedömningar med ROAG i kvalitetsregistret Senior alert, handledarskap för doktorand inskriven 2020 (institutionsbunden doktorandtjänst)
- Uppstart av projektet: "Anpassning av ett munvårdskort som främjar förståelse, upplevelse och självtillit i munvårdsarbetet för sköra äldre"
- Uppstart av studie för utvärdering av TAIK-projektet: Kunskap och attityder till munhälsa och munvård hos tjänstemän och personal i kommunal äldreomsorg.
- Handledning av två master-arbeten på tandläkarprogrammet - pågående
- Bildkallelse som möjlighet att minska antalet uteblivande i allmäntandvården. Beräknas avslutas under 2020. Planeras att publiceras både i rapportform och i vetenskaplig publikation - handledarskap
- Forskningsmedel har sökts kontinuerligt under året vid utlysningar
- Forskningsstöd erhållna under 2020:

- TAIK-konceptet i kommun där CÄT ansvarar för forsknings-/utvärderingsinsatser tillsammans med projektledare. Medel för fortsatt utveckling avsatta av Tandvårdsstyrelsen.
 - Hälsopromotionsmedel VGR: 600 000 kr
 - Lokala FoU Gbg och södra Bohuslän: 220 000 kr
 - Lokala FOoU Fyrbodal: 35 000 kr
 - Frimurarstiftelsen: 200 000 kr
 - Sveriges Tandläkarförbund: 80 000 kr
 - Demensförbundet: 50 000 kr
- Mobil hemtandvård, styrgrupp och projektledning av projekt - medverkat
 - ”Tandvårdsstöd mitt i livet” där syftet med projektet har varit att kartlägga om personer i Göteborgs kommun och kranskommunerna får del av det särskilda tandvårdsstödet. Slutrapporten visar på ett stort behov av kunskap hos personal inom kommun och sjukvård om munhälsa och tandvårdsstöd, och utbildningsinsatser planeras under 2020 – CÄT har tillsammans med representanter från kommun och sjukvård genomfört projektet

4.6.1 Tandhygienist i kommunal verksamhet

Bakgrund

Ett specifikt utvecklings- och forskningsuppdrag för CÄT är "Tandhygienist i kommunal verksamhet (TAIK) – kommunal verksamhet och tandvård i samverkan" som baseras på erfarenheter från ett pilotprojekt i Mariestad 2013-2016. I ett fortsättningsprojekt anställdes fem ”TAIKar” på vardera 50% tjänster i oktober 2018. De bedriver TAIK-verksamhet i kommunerna Skövde, Borås, Kungälv och Trollhättan i ett treårigt projekt.

Aktuellt läge

Målet är att tandvårdskompetens integreras i kommunal verksamhet så att förebyggande insatser och goda munvårdsrutiner säkras. ”TAIKarna” är inte kliniskt verksamma utan ska verka brett som brobyggare genom ömsesidigt lärande, vara en resurs i tandvårdsfrågor, kvalitetssäkra samt stärka kompetens/rutiner som avser kontexten för individer 65 +.

År 2020 har varit ett speciellt år för hela världen i och med Covid-19. En lömsk pandemi där särskilt sköra äldre har konstaterats vara särskild i risk för att drabbas och då med dödlig utgång. Detta har givetvis påverkat projektet TAIK, aktiviteter har analyserats och nya metoder för att stödja kommunerna i munhälsofrämjande rutiner och aktiviteter har formulerats. TAIK har, i samråd med CÄT, Göteborgs universitet och kommunerna till exempel tagit fram ett munvårdsmaterial – Munvård i Corona-tider. Detta distribuerades våren 2020.

Innehåll:

- Presentation i powerpointversion gällande munvård under corona-pandemi. Målgrupp: Enhetschefer, att gå igenom på APT med personal inom Kommunal hälso- och sjukvård och omsorg.
- Lathund gällande basal munvård på någon annan under corona-pandemi. Kortfattad information på en A4-sida att laminera. Målgrupp: omsorgspersonal.
- Broschyr för befolkningen 70+. Kortfattad information om munvård under corona-pandemi med kontaktuppgifter till TAIK. Målgrupp: Den äldre individen.

TAIK-gruppen har fokuserat på att vara närvarande som konsulter än mer än tidigare år i och med Covid-19. De inplanerade punktinsatserna med kompetensutvecklingsinsatser gällande munhälsa och munvård för omsorgspersonal vid särskilda boenden har ombokats till digital form, eller bokats om till framtiden. Samtliga kommuner har låtit TAIK få tillgång, som administratörer, till intygsutfärdarnas del i Nödvändig tandvård (ett ekonomiskt tandvårdsstöd för omfattande omsorgsberoende). Detta har lett till ökad samverkan gällande att stödja kommunerna att identifiera individer som bör erbjudas N-tandvård. Till exempel har antal N-intyg kunnat följas på enhetsnivå, och satts i relation till antal lägenheter på respektive särskilda boende. Detta har möjliggjort att individuell rådgivning har kunnat erbjudas de enheter där det varit ovanligt låg frekvens av N-intyg i relation till lägenheter.

Ett annat konkret exempel på strategiskt övergripande arbete är hemtjänsten i Borås. Där har TAIK medverkat i att ta fram ryggsäckar till personalen innehållande munspegel, ficklampa, lathund gällande munhälsobedömning (ROAG) samt vissa munvårdsprodukter.

För att beskriva konceptet TAIK har medicinskt ansvariga sjuksköterskor (MAS) intervjuats. Vad innebär det att ha en tandhygienist nära tillgänglig i korridoren för konsultativt stöd jämfört med att ringa in tandvård eller efterfråga en utbildning? Intervjuerna analyseras och resultatet kommer presenteras i samband med TAIKs delrapport under våren 2021. Samtliga TAIK-er kommer intervjuas individuellt januari 2021 för att fortsätta arbetet med att beskriva ett koncept.

En omfattande utvärdering sker löpande av TAIK-projektet. Preliminära analyser visar på goda resultat och löpande under TAIK-projektet presenteras och kommuniceras "goda exempel". Under våren 2021 kommer beslutsfattare såsom tandvårdsledningen och tandvårdsstyrelsen ta del av resultat. En sammanfattning har initierats gällande aktiviteter av projektet hittills.

4.7 Publikationer

Development of an instrument to assess oral hygiene ability in older adults: The oral hygiene ability instrument. Grönbeck Lindén I, Andersson P, Dahlin-Ivanoff S, Gahnberg L, Hägglin C.

Gerodontology. 2020;37:19-27

Oral health among older adults in nursing homes: A survey in a national quality register, the Senior Alert. Bellander L, Andersson P, Nordvall D, Hägglin C. Nursing Open. Accepted 2020 Nov. 16